

Forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn

Sammenhængen mellem forebyggelsesinitiativer og reduktionen af forekomsten af seksuelle overgreb mod børn er vanskelig endsiges umulig at kortlægge. Derfor er en forskningsbaseret dialog mellem de voksne, der til dagligt arbejder med børn, og de fagpersoner, der er uddannet, specialiseret og har erfaring med at arbejde inden for feltet afgørende. Undervisningsmaterialet Spillerum præsenteres som et eksempel på et dialogbaseret forebyggelsesredskab.

KATRINE ZEUTHEN
Københavns Universitet
Institut for Psykologi
E-mail: katrine.zeuthen@psy.ku.dk

MARIE HAGELSKJÆR
Privatpraktiserende psykolog, konsulent og underviser
E-mail: marie.hagelskjaer@gmail.com

Omfang, opsporing og senfølger

Globalt såvel som nationalt udgør seksuelle overgreb mod børn et omfattende problem, der finder sted i alle etniske, sociale og kulturelle grupper, og som er forbundet med alvorlige psykiske senfølger som depression, misbrug og PTSD. Hvordan forekomsten af seksuelle overgreb mod børn estimeres, afhænger af, hvordan fænomenet defineres, og hvilke metoder, der anvendes i undersøgelserne. Opgørelserne udfordres yderligere af, at der er store mørketal forbundet med at afdække problemets omfang. Forskellige studier har vist, at piger mellem syv og 12 år, børn, der lever med misbrug og vold i familien, samt børn med fysisk og psykisk handicap er blandt de mest udsatte grupper. I den seneste danske undersøgelse fra SFI (2016) blandt 2000 elever i 8. klasse er de uønskede seksuelle oplevelser, som børnene rapporterer, opdelt i forskellige typer hændelser. Tallene fordeler sig således, at 12 % har oplevet "uønskede blottelser", 12 % "uønskede berøringer", og 6% af den samlede gruppe har oplevet "uønsket samleje eller forsøg herpå". Om relationen mellem barn og krænker beskrives, at ca. 75 % af de uønskede seksuelle hændelser sker med jævnaldrende, og omkring 25 % begås af familiemedlemmer eller andre voksne. Efterforskning af voksnes overgreb mod børn kompliceres af, at barnet er blevet udsat for en voksen seksualitet, som barnet ikke forstår betydningen af, og at krænker oftest er en, som barnet har en nær relation til, hvorfor barnet har svært ved at udtale sig om overgrebet på en sammenhængende og juridisk set troværdig måde. Bevisbyrden er også yderst kompliceret at løfte, da det udover barnets beskrivelser, kun er dna-spor, tilståelse fra gerningspersonen eller fotodokumentation af overgrebene, der kan stå alene. Derfor hersker der i sager med

mistanker om seksuelle overgreb også stor usikkerhed omkring, hvad barnet i virkeligheden er blevet udsat for, en usikkerhed, der udgør en præmis i arbejdet med disse sager. Denne usikkerhed har givet anledning til mange studier vedrørende sammenhængen mellem seksuelle overgreb og specifikke tegn, signaler og symptomer. Der er således et stort ønske om at afdække entydige forbindelser mellem barnets udtryk og barnets virkelighed, men fordi seksuelle overgreb netop ikke udtrykker sig utvetydigt eller i det åbne, præsenteres disse sammenhænge altid med en vis forsigtighed, idet andre oplevelser i det enkelte barns liv også kan udgøre årsagen til barnets bekymrende udtryk. Ønsket om at finde statistisk signifikante udtryk for seksuelle overgreb mod børn har bevirket en empirisk tilgang til fænomenet, hvor fokus er på barnet, og hvor teoretiske analyser af feltet, herunder den fagprofessionelle voksnes blik på barnet og på fænomenet seksuelle overgreb mod børn, synes sparsomme.

Forebyggelse generelt

På trods af at det som beskrevet er særlige grupper af børn, der er mest udsat for seksuelle overgreb, så er forebyggelsesindsatser overvejende organiseret som primær forebyggelse og derfor som interventioner rettet mod hele befolkningen. Indsatserne udfoldes først og fremmest i skoleregion og har til hensigt at give børn viden om, hvad seksuelle overgreb mod børn er og underviser i, hvordan børn kan beskytte sig selv og derved enten forebygge eller afsløre overgreb. Det er selvsagt forbundet med stor usikkerhed, hvorvidt at det, at man via undervisning kan skabe en ændring i børns viden og adfærd vedrørende seksuelle overgreb, rent faktisk reducerer forekomsten af overgreb.

Baggrund for Spillerum som forebyggende og udredende samtaleredskab

En stigende opmærksomhed på de mange og relevante problemstillinger, der er forbundet med at forebygge, opspore og afdække seksuelle overgreb mod børn, har ført til et øget fokus på tidlig indsats, hvilket også har afspejlet sig i en politisk opprioritering af området herhjemme. Som en del af opfølgningen på anbringelsesreformen af 1. januar 2006 igangsatte Socialstyrelsen i 2009 et fireårigt projekt med flere initiativer, der havde til formål at forebygge seksuelle overgreb mod børn anbragt uden for hjemmet, børn med fysisk og psykisk handicap samt børn i plejefamilier, da disse grupper vurderes at være de mest udsatte. Det forebyggende undervisningsmateriale Spillerum er finansieret af Socialministeriets satspuljemidler og er udviklet i årene 2009 - 2012 i et samarbejde mellem Videnscenteret for sociale indsatser ved vold og seksuelle overgreb mod børn (SISO) ved Socialstyrelsen og Institut for Psykologi, Københavns Universitet. Spillerum skriver sig ind under det initiativ, der omhandlede udvikling og afprøvning af undervisningsmateriale om børns læring om grænser, empati og seksualitet. Udviklingen af materialet var således fastlagt som en tredelt proces, hvor udvikling, afprøvning og evaluering af materialet skulle komplementere og mediere hinanden. Projektet resulterede i et færdigudviklet og produceret undervisningsmateriale, en uddannelse af undervisere i brugen af materialet og endelig en kursusvirksomhed målrettet udbredelsen af materialet og dets anvendelighed. Spillerum er udviklet som et samtaleredskab i tre udgaver til børn mellem hhv. 3-6, 7-10 og 11-14 år og består af 20 illustrationer med tilhørende strukturerende tekster. Illustrationerne er fordelt mellem de fem temaer: lyst/ulyst, aktiv/passiv, frivillighed/tvang, fantasi/realitet og omsorg/overgreb. Samtalen med barnet bevæger sig fra et deskriptivt niveau om billedernes indhold til mere abstrakte refleksioner om relationerne og intentionerne mellem menneskene på illustrationerne og barnets egne oplevelser med temaerne. Materialet skal bruges af en voksen med kendskab til det pågældende barn og som desuden har gennemgået en uddannelse på hhv. to, tre eller fire dage alt efter kurssets omfang og målretning i brugen af materialet. Under udviklingen af Spillerum viste vores analyser, at børn, hvor der var mistanke om, at de havde været udsat for seksuelle overgreb, indgik i dialogen om Spillerum på en anderledes måde end børn uden for sådan en mistanke. Denne opmærksomhed førte til, at Spillerums potentiale som psykologisk udredningsmetode efterfølgende er blevet undersøgt både kvantitativt og kvalitativt. I den kvantitative undersøgelse blev der benyttet en række konservative kriterier til at inkludere 11 børn udsat for

henholdsvis seksuelle overgreb og omsorgssvigt. Børnenes evne til at svare på den voksnes spørgsmål om Spillerumbillederne blev vurderet på en såkaldt AtA-skala, et mål, der blev udviklet til undersøgelsen. Analyser af de inkluderede børns AtA-scores viser, at de børn, der havde været udsat for seksuelle overgreb har en signifikant ($p < .01$) lavere AtA end børn udsat for omsorgssvigt og en kontrolgruppe. Selvom disse fund er tentative qua det lave deltagerantal, er det relevante og vigtige fund i relation til lignende og sammenlignelig forskning på området.

Spillerum og forebyggelse i dag

Satspuljepartierne har ved satspuljeforhandlinger for 2016-2018 besluttet at styrke indsatsen for beskyttelse af børn mod seksuelle overgreb med særligt fokus på børn i dagtilbud, hvilket gøres ved at udbrede Spillerum i dagtilbud i hele landet. Socialstyrelsen tilbyder et fagligt opkvalificeringsforløb, hvor pædagoger og andre relevante fagpersoner gennem introduktionen til Spillerum og materialets bagvedliggende teori styrker deres kompetencer til at tale med børn om grænser og grænseoverskridende adfærd. Derved udvikles børnenes empatiske kompetencer, og de støttes i at genkende, forstå, udvikle og sætte grænser, samt at opdage og respektere andres grænser, evner der kan forebygge seksuelle overgreb mod børn. Projektet gennemføres i et samarbejde mellem Socialstyrelsen og Institut for Psykologi på Københavns Universitet, hvor Socialstyrelsens undervisere i Spillerum parallelt med deres undervisning superviseres og opkvalificeres i at identificere, forstå og imødekomme de problemstillinger, som fagpersoner møder i deres hverdag i arbejdet med børn. Samtidig indsamler forskere fra Institut for Psykologi data fra undervisningen med henblik på at forstå og forbedre undervisningen og derved på vedvarende at opkvalificere en opmærksom og målrettet dialog omkring forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn på dagsinstitutionsområdet.

Dialog mellem forskning og praksis

Vi indledte med at fastslå, at det er vanskeligt endstige umuligt at måle sammenhængen mellem forebyggelsesinitiativer og reduktionen af forekomsten af seksuelle overgreb mod børn. Netop derfor er det vigtigt at etablere og fastholde en forskningsbaseret dialog mellem de voksne, der til dagligt arbejder med børn, det være sig inden for normal- eller specialområdet, og de fagpersoner, der er uddannet, specialiseret og har erfaring med at arbejde inden for dette vanskelige felt. Kun gennem dialog kan forskning og praksis være gensidigt opkvalificerende og i sidste ende komme de børn til gavn, der har brug for at blive set og hørt af de voksne.

BAGGRUNDSLITTERATUR

Hagelskjær, M. (2017). Play Room as a psychological assessment method in cases of alleged child sexual abuse. *The Scandinavian Psychoanalytic Review*, vol 40, No 1, 43-53.

Hagelskjær, M. (2017). The said and the unsaid: a study of the potential connection between the ability to answer and exposure to child sexual abuse. In: *The Play Room study*. New

Psychoanalytic perspectives on prevention and assessment of child sexual abuse. PhD-thesis, University of Copenhagen, 75-94.

Zeuthen, K. & Hagelskjær, M. (2013). Prevention of Child Sexual Abuse: Analysis and Discussion of the Field. *J. Child Sex. Abuse* 22, 742-760.

Zeuthen, K. og M. Hagelskjær (2017). The body locked by a lack of meaning. In: *Psychoanalysis and the Unrepresentable. From culture to the clinic*. London: Routledge.

Zeuthen, K., Hagelskjær, M., Busck, A., Tækker, L. og Karpatschhof, B. (2013). Udvikling af Spillerum. <http://socialstyrelsen.dk/born/overgreb/materialer-og-redskaber/spillerum>.